

Recenzja rozprawy doktorskiej autorstwa mgra Radosława Rybczyńskiego

pt.: *Determinanty podjęcia nauki w ramach uczelni niepublicznych na przykładzie wrocławskiego i opolskiego oddziału Wyższej Szkoły Bankowej. Studium socjologiczne*

Promotor rozprawy:

dr hab. Barbara Wiśniewska- Paż- prof. UW

Promotor pomocniczy: dr Piotr Pieńkowski

1. Określenie trafności wyboru i oryginalności problemu badawczego podjętego w rozprawie

Recenzowana rozprawa mgr R. Rybczyńskiego, mająca wyraźnie monograficzny charakter mieści się w obszarze nauk socjologicznych, zwłaszcza zaś w obszarze socjologii edukacji, o czym świadczy zarówno jej zakres tematyczny, zaplecze teoretyczne, założenia metodologiczne jak i sam projekt badawczy, stanowiący podstawę części empirycznej pracy. Autor rozprawy problematykę edukacji i wykształcenia, zwłaszcza wykształcenia wyższego, próbuje przy tym charakteryzować poprzez odwoływanie się do wiodących założeń koncepcji społeczeństwa opartego na wiedzy, koncepcji merytokracji i kredencjalizmu.

Przedmiotem zainteresowania naukowego Doktoranta było, jak stwierdza we wstępie, (...) *poznanie kandydata na studia w uczelni niepublicznej, w tym jego motywów, którymi się kierował wybierając taką uczelnię (s.10). Jak stwierdza dalej: Oczekiwanym efektem prowadzonych badań miało być też dostarczenie informacji dotyczących skuteczności podejmowanych praktycznych działań przez władze szkoły, a służących rekrutacji na WSB (s.11).*

Problematyka podjęta w pracy jest z pewnością nie tylko bardzo ważna i aktualna, zarówno z teoretycznego jak i aplikacyjnego (praktycznego) punktu widzenia, co zresztą Doktorant często podkreśla w różnych miejscach swojej rozprawy, najwyraźniej we wstępie, kiedy pisze, że: *Dodatkowymi efektami prowadzonych badań mogły być informacje z nich pozyskane,*

służące skutecznemu komunikowaniu się z kandydatami na studia, dostosowywaniu oferty edukacyjnej odpowiadającej oczekiwaniom kandydatów, bądź też do potrzeb zgłaszanych przez rynek pracy (s.11).

Z pewnością podjęcie przez Doktoranta kwestii zróżnicowanych determinant podjęcia nauki w ramach uczelni niepublicznych spełniło warunki trafności wyboru i oryginalności problemu badawczego. Dodać należy, że badania empiryczne podjęte przez Doktoranta wykraczają też poza warunki brzegowe stawiane rozprawom doktorskim, zwłaszcza jeśli chodzi o materiał empiryczny, stanowiący podstawę do prowadzonych analiz i interpretacji. Wybór podstaw teoretycznych prowadzonych rozważań, mieszczących się we wcześniej wymienionych koncepcjach i w wiodącej dla tej rozprawy subdyscyplinie naukowej oraz przyjęte rozstrzygnięcia metodologiczne czynią rozprawę zamierzeniem oryginalnym, zarówno z punktu widzenia trafności wyboru strategii procesu badawczego i pracy z danymi empirycznymi.

2. Ocena poprawności i kompletności problemów badawczych oraz hipotez badawczych

Przystępując do zapoznania się z treścią rozprawy, skoncentrowałam się przede wszystkim na poprawności i kompletności problemów/pytań badawczych oraz sformułowanych przez Doktoranta hipotez badawczych. Mgr R. Rybczyński za wiodący i doprecyzowany w rozdziale metodologicznym problem rozprawy, sformułowany w postaci pytania uznał problem uwarunkowań składających się na decyzję o podejmowaniu przez studentów WSB (zarówno na oddziale wrocławskim jak i opolskim) płatnych studiów. Główne pytanie badawcze brzmiało zatem: *Jakie są determinanty podjęcia płatnej nauki w Wyższej Szkole Bankowej we Wrocławiu?* (s. 179). Sześć szczegółowych problemów (pytań badawczych) zostało dobrze sformułowanych. Pytania te miały pozwolić Autorowi rozprawy zrealizować cel ogólny, zaś empiryczna weryfikacja sześciu hipotez badawczych, stanowiących uszczegółowienie hipotezy głównej i odnoszących się do celów szczegółowych, osiągnąć zakładany cel główny. Należy jednak zauważyć, że sformułowane hipotezy to hipotezy o słabej mocy (tzw. egzystencjalne), ponieważ dotyczą tylko występowania określonych zjawisk a nie związku między nimi. Zresztą na poziomie prowadzonych analiz w oparciu o bardzo bogaty materiał empiryczny Doktorant stara się głównie kierować logiką tych hipotez i nie podejmuje analiz dotyczących związków między interesującymi zmiennymi zależnymi.

Tym nie mniej opiniowana rozprawa posiada dobrze przemyślane i w sposób uporządkowany przedstawione wiodące pojęcia, których operacjonalizacja nie budzi większych zastrzeżeń, oraz wyraźnie określone ramy konceptualno-interpretacyjne odnoszące się do planowanych i prowadzonych badań. Oceniając zatem zarówno podstawowe założenia badawcze jak i przyjętą przez Doktoranta metodologię badań należy stwierdzić, że cały projekt badawczy jest bardzo interesujący, zwłaszcza zaś w perspektywie aplikacyjnej a problemy badawcze przedstawione zostały w sposób poprawny i kompletny.

3. Ocena poprawności struktury rozprawy (kolejność rozdziałów, proporcje pomiędzy poszczególnymi rozdziałami, przejrzystość założeń badawczych i interpretacyjnych), stopnia wykorzystania w rozprawie, w sensie analitycznym i interpretacyjnym, wiedzy teoretycznej z zakresu nauk socjologicznych i nauk pokrewnych

Recenzowana rozprawa, bardzo obszerna, bo licząca aż 475 stron, składa się ze wstępu, sześciu zasadniczych rozdziałów, w tym z rozdziału metodologicznego, podsumowania, wniosków końcowych, wykazu przywoływanych w rozprawie pozycji bibliograficznych i netograficznych, spisu tabel, wykresów i rysunków (te ostatnie nie są wykazane w spisie treści), czterech załączników zawierających narzędzie badawcze (kwestionariusz ankiety- załącznik Nr 1) oraz treści dotyczące: współpracy uczelni z rynkiem pracy (zał. Nr 2); porozumienia o współpracy IWB (zał. Nr 3); Program Partnerstwa Biznesowego (zał. Nr 3).

Struktura pracy jest w zasadzie prawidłowa, a poszczególne rozdziały następują po sobie w sposób logiczny, choć zdaniem recenzentki bardziej zasadnym byłoby umieszczenie rozdziału 4 zatytułowanego: *Wyższa Szkoła Bankowa we Wrocławiu jako przykład uczelni niepublicznej działającej na Dolnym Śląsku i Opolszczyźnie* w części empirycznej rozprawy, tuż po rozdziale metodologicznym. Rozdział został przygotowany w oparciu o bogate dane zastane, które też winny być wymienione w rozdziale metodologicznym. W rozdziale 6 ani w spisie treści ani w tekście zasadniczym nie ma wydzielonego, w sensie tytułu, punktu jako pierwszego: 6.1.1.; *Charakterystyka społeczno-demograficzna badanych studentów*. Zaznaczyć również należy, że w tej nieokreślonej tytułem charakterystyce brak jest w tekście rozdziału 6 danych wyjściowych, dotyczących niektórych zmiennych metryczkowych jak np. miejsce zamieszkania (choć później Autor rozprawy odwołuje się do tej zmiennej jako czynnika różnicującego wiele opinii badanych

studentów.

Sposób prezentowania wiodących treści umieszczanych w kolejnych rozdziałach jest jednak uporządkowany a Autor rozprawy dobrze panuje nad wielowątkowością i szczegółowością prezentowanych treści, nad zróżnicowanym i bardzo interesującym materiałem źródłowym oraz nad eufuncjonalnością przywoływanego w dysertacji, zróżnicowanego zaplecza literaturowego. Z całą pewnością stopień wykorzystania w rozprawie wiedzy teoretycznej, stanowiącej ramy interpretacyjne dla prowadzonych analiz empirycznych zasługuje na pozytywną ocenę. To, co jednak bardzo zakłóca zapoznawanie się z treścią rozprawy, to moim zdaniem zbyt raportowy a zarazem zbyt szczegółowy sposób prezentowania uzyskanych danych empirycznych, co powoduje, że trudno znaleźć w rozprawie bardziej syntetyczne konstatacje o charakterze interpretacyjnym. W całej rozprawie mamy do czynienia aż z 214 tabelami, 205 wykresami i 5 rysunkami.

Jeśli chodzi o tabele i wykresy wiele z nich ma moim zdaniem zbyt ogólny tytuł, nie oddający ich zawartości. Dla przykładu można podać tytuł tabeli 1 (s.58), który brzmi: *Zmiana liczby studentów na przestrzeni 10 lat (w tys.)* zamiast: *Zmiana liczby studentów w latach 1970 -1980 (w tys.)*; tabeli nr 3 (s.63), która brzmi: *Wydatki publiczne na szkolnictwo wyższe* zamiast: *Wydatki publiczne na szkolnictwo wyższe w latach 2005- 2020*. Ten sam typ uwag odnosi się również do wielu wykresów, przy czym tytuły niektórych z nich, podobnie jak w przypadku niektórych tabel mają nie formę zdania oznajmującego ale pytającego (np. wykres nr 12 s.93). Rozumiem, że Autor rozprawy zachował tytuł tabeli czy wykresu w takiej formie, jaki występował w przywoływanych badaniach empirycznych (np. CBOS-u), ale to przecież nie cytował tylko źródło do prowadzenia własnych analiz. Dodać jednak należy, że tego typu niedociągnięcia nie występują wtedy, kiedy Doktorant tytułuje tabele i wykresy odnoszące się do danych empirycznych przez siebie pozyskanych.

Zarówno w rozdziale 1, odnoszącym się do prezentacji wiodących koncepcji teoretycznych dotyczących ujmowania edukacji i wykształcenia, a więc koncepcji społeczeństwa opartego na wiedzy, podejścia merytokratycznego i kredencjalizmu jak i w rozdziale 2, zawierającym rozważania na temat roli wykształcenia w społeczeństwie opartym na wiedzy, Doktorant w sposób przejrzysty a zarazem w miarę syntetyczny prezentował i interpretował te wiodące podejścia i rozstrzygnięcia teoretyczne, które ściśle korespondowały z podjętą problematyką.

4. Ocena znajomości metod i technik badawczych, przyjętych i zastosowanych w rozprawie oraz ocena stopnia zaawansowania analiz ilościowych i/lub jakościowych, sposobu analizy i interpretacji wykorzystanych w rozprawie źródeł empirycznych

Bardzo ważnym aspektem przeprowadzonych badań opartych o metodę ilościową a zarazem dużym wyzwaniem był dobór zagregowanej jednostki badawczej (w tym przypadku grupy ćwiczeniowej) i przeprowadzenie badań wśród studentów WSB zarówno we Wrocławiu jak i w Opolu. Ogółem w oparciu o zastosowany dobór losowy prosty Doktorant spośród łącznej liczby 523 grup ćwiczeniowych wylosował 96 takich grup o łącznej liczbie 2 238 studentów. Przyznać należy, że Autor rozprawy w przejrzysty sposób prezentuje wiodące niuanse stosowanej przez siebie kuchni metodologicznej nie unikając przy tym ujawniania określonych słabości wynikających ze stosowania określonych rozwiązań.

Na podkreślenie zasługuje również poprzedzenie badań właściwych badaniami pilotażowymi, których rezultaty również zostały przez Doktoranta skomentowane. Na s. 182 Doktorant pisze, powołując się przy tym na N. Goodmana, że: *Technikę, którą przyjąłem do przeprowadzenia badań był papierowy wywiad kwestionariuszowy, który zawierał pytania i stwierdzenia, na które musieli odpowiedzieć studenci.* W mojej ocenie to nie był wywiad kwestionariuszowy, w którym biorą przecież udział dwie strony interakcji, czyli respondent i badacz (ankieter) który zapisuje (lub zaznacza) w kwestionariuszu wywiadu treść odpowiedzi respondenta, ale ankieta audytoryjna, którą wypełniali sami respondenci. Z drobnych uwag dotyczących samego narzędzia badawczego wymienić należy przede wszystkim brak zastosowania przy niektórych pytaniach reguły przejścia, co mogło trochę dezorientować badanych studentów. Tak np. w pyt. 15 przy odpowiedziach: *utrzymywany/a jestem przez rodziców, utrzymywany/a jestem przez partnera*, winna być umieszczona adnotacja (proszę przejść do pytania nr 25).

Doktorant bardzo swobodnie i z dużym merytorycznym znawstwem dotyczącym determinant podjęcia nauki w ramach uczelni niepublicznych porusza się w wielości wątków tematycznych podnoszonych w badaniu, a uzyskane wypowiedzi w sposób przejrzysty i uporządkowany interpretuje z punktu widzenia przyjętych założeń badawczych. Jednak interpretacje te wobec bardzo dużego rozproszenia i szczegółowości prezentowanych danych z konieczności w wielu przypadkach mają charakter fragmentaryczny, a przecież uzyskany materiał empiryczny mimo bardzo wysokiego stopnia standaryzacji narzędzia badawczego jakim był kwestionariusz ankiety audytoryjnej przeprowadzonej wśród studentów w trakcie

prorowadzenia zajęć dydaktycznych był materiałem bardzo wartościowym. Wydaje się, że Autorowi rozprawy zabrakło czasu na to, aby rozdział empiryczny został bardziej dopracowany. Tym bardziej, że na pozytywną ocenę zasługuje wykorzystanie na użytek opracowywania i prezentacji zebranego materiału empirycznego nie tylko rozkładów brzegowych, ale również: jednoczynnikowej analizy wariancji dla rang Kuskala- Wallisa; testu do oszacowania różnic w odpowiedziach ze względu na zmienną społeczno-demograficzną (test U manna Whitneya), analizy skupień jako wielowymiarowej analizy porównawczej czy hierarchicznej analizy skupień zmiennych. Ogólnie rzecz ujmują Autor rozprawy posiada relatywnie wysoki poziom samoświadomości metodologicznej, co z pewnością pozwoliło mu na opanowanie wielości wątków interpretacyjnych, wynikających z przeprowadzanych analiz statystycznych.

Podsumowanie

Reasumując można stwierdzić, że Doktorant (mimo drobnych uwag i wątpliwości przedstawionych w recenzji) wykazał się nie tylko dobrą znajomością podjętej w rozprawie problematyki ale również kompetencjami metodologicznymi, co złożyło się na to, że rozprawa ma spójny charakter, wpisujący się w dobrze dobrane i wykorzystane ramy teoretyczne zarówno w części czysto literaturowej jak i w rozdziale 6 - empirycznym. Oceniając sposób realizacji przyjętego celu rozprawy, założenia metodologiczne, duży wkład pracy oraz uzyskane rezultaty, należy stwierdzić, że wiodące kierunki interpretacji zastosowane przez Doktoranta mogą stanowić inspirację do kontynuowania badań socjologicznych na temat motywów podejmowania płatnych studiów na uczelniach niepublicznych, o czym zresztą pisze Autor rozprawy we wnioskach końcowych.

Doktorant nawiązując do wartości aplikacyjnej podjętych przez siebie badań formułuje też szereg rekomendacji, wśród nich tę, dotyczącą konieczności upraktycznienia edukacji w WSB Merito we Wrocławiu. Odnosząc sformułowane problemy/pytania oraz hipotezy badawcze do uzyskanych przez Doktoranta wyników badań empirycznych oraz do sposobu ich prezentacji i interpretacji, należy również stwierdzić, że Doktorant odpowiedział zarówno na wszystkie pytania badawcze jak i w sposób poprawny zweryfikował sformułowane wcześniej hipotezy badawcze (hipotezę główną i hipotezy szczegółowe).

5. Ocena formalnej strony rozprawy (poprawność redakcyjno- językowa, opanowanie techniki pisanie pracy, sporządzania przypisów, tabel, bibliografii)

Strona formalna rozprawy spełnia wszystkie podstawowe wymagania, choć zdarzają się

potknięcia językowe natury stylistycznej czy gramatycznej oraz nieliczne „literówki”. Tabele i wykresy poza nielicznymi wyjątkami zawierają poprawnie sformułowane tytuły, a tam gdzie to konieczne – podstawę źródłową zawartych w tabeli czy wykresie treści. Choć przypisy, tabele, wykresy czy rysunki zostały sporządzone zgodnie z oczekiwaniami, to można mieć zastrzeżenia dotyczące zapisu pozycji bibliograficznych, w odniesieniu do których (poza pozycją pierwszą) brak jest informacji dotyczących wydawnictwa. W moim przekonaniu praca naukowa, a taką jest praca doktorska, winna być opatrywana pełnymi informacjami bibliograficznymi. Tym bardziej, że w opiniowanej rozprawie przypisy zawierają dane odnoszące się również do nazw wydawnictw.

Konkluzja

Podsumowując i ważąc przedstawione wyżej, wszystkie zamieszczone w recenzji uwagi i wątpliwości należy stwierdzić, iż praca doktorska mgr. **Radosława Rybczyńskiego** jest oryginalnym przedsięwzięciem badawczym, potwierdzającym dobre przygotowanie Doktoranta do samodzielnej pracy badawczej. Rozprawa zawiera wyraźnie sformułowany cel poznawczy, konieczną obudowę literaturową zarówno w j. polskim jak i j. angielskim oraz opiera się na oryginalnym, pomyślnie zrealizowanym projekcie empirycznym, którego rezultaty oceniam pozytywnie. Całość rozprawy świadczy korzystnie o umiejętnościach i kompetencjach teoretycznych i metodologiczno-badawczych jego Autora. Zatem rozprawa doktorska mgr. **Radosława Rybczyńskiego** spełnia wszystkie wymagania stawiane pracom doktorskim, określone ustawowo, **tzn. stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego**, a Doktorant wykazał się ogólną wiedzą teoretyczną w zakresie nauk socjologicznych. Wnoszę więc o dopuszczenie mgr. **Radosława Rybczyńskiego** do dalszych etapów postępowania doktorskiego, a przedłożoną do recenzji pracę rekomenduję jako podstawę do nadania magistrowi **Radosławowi Rybczyńskiemu**, stopnia naukowego doktora nauk społecznych w dyscyplinie nauki socjologiczne.

Danuta Walczak-Duraj